kliki êre bike bo binini berhemekani tir

یادی (10) ساڵەی تیرۆرکردنی
ئەبوبەکر عەلی

حەمەسەعید حەسەن

یەکی ئەیلوولی ١٩٩٤

١٩٨٩ دوو برای ئەبوبەکر عەلی، لەبەر ئەوەی سەر بە ‹ی. ن. ک› دەبن، لە زیندانی ئەبوغرێب لە سێدارە دەدرێن. هەر لەسەر یەکێتی هەموو ئەندامانی خێزانەکەیان، تەنانەت براژنەکانیشی بۆ باشووری عێراق دوور دەخرێنەوە. پێش ڕاپەڕین دوو جار دەگیرێت. هەڵسووڕاوێکی چالاکی یەکێتیی بێکاران دەبێت. ١٩٩٣ کۆشیعرێکی ٣٤ لاپەڕەیی: ‹ئەو شەوانەی لە پرچەکانت ڕەشترن،› بڵاو دەکاتەوە. تا سەرهەڵدانی کێشەی خانووە بێ تاپۆکانی حامیەی سلێمانی، هەر لە ‹ی. ن. ک›ەوە نزیک دەبێت.

لە یەکی ئایاری ١٩٩٤دا حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی عێراق لە یاریگای سلێمانی کۆبوونەوەیەک ساز دەکات، تێیدا ئەبوبەکر لەبری دانیشتوانی گەڕەکی حامیە دەپەیڤێت و بە دەسەڵاتدارانی شار دەڵێت: ‹ئێوە نەک هەر ژیانێکی گوڵینی وەک ژیانی خۆتانمان بۆ دابین ناکەن، ئەوەتا لێمان ناگەڕێن ژیانێکی قوڕینیش بەسەر ببەین.› ١٦ی ٨ی ١٩٩٤ ئاسایشی سلێمانی دەیگرێت و شەش ڕۆژ زیندانی دەبێت. کەسێکی دەرەوەی دەزگای ئاسایش بە تایبەتی دێت و بە شێوەیەکی سەخت ئەشکەنجەی دەدات. لە یەکی ئەیلوولی ١٩٩٤دا لە شەقامی بێسارانی کە دەکەوێتە نێوانی باخی گشتی و یانەی فەرمانبەرانەوە، تیرۆر دەکرێت. ساڵێک بەسەر مەرگیدا تێناپەڕێت، دایکیشی سوێی دەبێتەوە.

لە ٩ی حوزەیرانی ١٩٦٣دا هاتوچۆکردن قەدەغە کرا، لە درزی دەرگاکەوە چاوم لێ بوو، سەربازێک دیلێکی پێ بوو، پێی گوت: هەڵێ! کە ڕایکرد گوللەیەکی بە دەفەی شانییەوە نا. ئەو سەربازە لە حامیەی سلێمانییەوە هاتبوو. هەر ئەو ڕۆژە سەربازانی هەمان سەربازگا، دەیان دیلیان لە دۆڵێکدا کوشت و هەر لەوێشدا تەرمەکانیان شاردنەوە. ئەو شوێنە دواتر بە دۆڵی مەرگ ناوبانگی دەرکرد. چیرۆکی ‹چاڵی جەرگی پیرێژن›ی حسێن عارف، باس لەو ڕووداوانەی هاوینی ساڵی ١٩٦٣ی سلێمانی دەکات.

لەو حامیەیەدا کە خەڵکی ڕاپەڕیوی سلێمانی بەهاری ١٩٩١ داریان بەسەر بەردییەوە نەهێشتبوو، خەڵکێکی لێقەوماو، خانووچکەی پەڕپووتیان بە وشکەکەڵەک، لەوح، تەنکە و قوڕ پێکەوە نابوو. پارێزگاری سلێمانی بێ ئەوەی هیچ ڕێگاچارەیەک بۆ ئەو خەڵکە هەژارە دیاری بکات، لە ٢٠ی ٨ی ١٩٩٤دا بە نووسراوێک ئەو دوو سەد ماڵە ئاگادار دەکات کە: ‹لە یەکی ئەیلوولدا، ئەو خانووانە تەخت دەکرێن، بۆیە چی زووترە دەبێت چۆڵ بکرێن.›

لە یەکی ئەیلوولدا خەڵکی خانووەکانی حامیە، بە مەبەستی دۆزینەوەی چارەسەرێک بۆ کێشەکەیان، بە ڕێپێوانێکی هێمن دەگەنە بەردەمی بالاخانەی پارێزگا. پاسەوانەکانی پارێزگار دەیانەوێت بە تۆپزی ئەبوبەکر بەو بیانووەی نوێنەری گەڕەکە، بۆ وتووێژ ببەنە ژوورەوە. ئەو چونکە پێشتر دەزگای ئاسایش هەڕەشەی کوشتنی لێ کردبوو، دەزانێت نیازیان خراپە، خۆی بە دەستەوە نادات و دەیەوێت دوور بکەوێتەوە. پاسەوانان دوای دەکەون، تەقەی لێ دەکەن، سەرەتا بریندار و دواتر دەیکوژن. بۆ شەوێ، سالار عەزیزی پارێزگار لە TVی یەکێتییەوە دەڵێت: ‹گەڕەکی حامیە سەرەڕای ڕێز لە یاسا نەگرتن، شوێنی بەدڕەوشتی و کانگای فەسادیشە.›

ڕێی تێ دەچێت سالار عەزیز لە داڕشتن و جێبەجێکردنی پلانی تیرۆرکردنی ئەبوبەکردا بەشدار بوو بێت، ئەگەر نا تاوانباری سزا دەدا، یان دوای ئەو ڕیسواییە وازی لە پارێزگاری دەهێنا. بە عەقڵی کێدا دەچێت، بە ڕۆژی نیوەڕۆ و بە بەر چاوی خەڵکەوە، لە بەردەمی بالاخانەی پارێزگادا، بێ فەرمانی پارێزگار خۆی، پاسەوانانی پارێزگار کەسایەتییەکی ناسراو تیرۆر بکەن!

بەعس کە شۆڕشگێڕێکی لە سێدارە دەدا، بەڵێننامەی بە کەسوکارەکەی ئیمزا دەکرد، کە بە هێمنی بینێژن، ئینجا تەرمەکەی دەدایەوە، ‹ی. ن. ک›یش بە هەمان مەرج تەرمی ئەبوبەکری دایەوە. تەرمەکەی تەنیا جێی دوو گوللەی پێوەبوو، یەکێکیان بە پشتییەوە و ئەوی تریان بە ناو دەمییەوە. ئەم ڕقە ئەستوورەی دەسەڵاتداران لە ئەبوبەکر، لەبەر ئەوەبوو، داکۆکیی لە چەوساوەکان دەکرد و لە پێناوی بەدیهێنانی داخوازییەکانیاندا، بە گژ چەوسێنەراندا دەچووەوە.

ئەمە عەشقە و

ئەمە بەری ڕووبارێک بە لەپ گرتنە و

هەر بە منداڵی ڕۆ چۆتە دەمارمەوە. ‹هۆنراوەی ترێی تاڵ›

خۆم گۆڕی خۆم هەڵئەکەنم

لانکەیەکم دەیان ساڵە

چەقۆ و خەنجەر ڕائەژەنم. ل٣

ئیفلاتوون بۆیە شاعیرانی لە کۆمارەکەی وەدەرنا، چونکە ڕەخنەیان لە خوداوەند و قارەمانە ساختەکان دەگرت. ئەبوبەکریش چونکە ‹نە بە تەوێڵی هۆنراوە کەوشی میری دەسڕی› و نە بە نسکۆی سوڵتانی دەگوت سەرکەوتن و نە دۆزەخی نیشتمانی وەک بەهەشت نیشان دەدا، بۆیە زمانیان بڕی. بکوژە ڕاستەقینەکانی ئەبوبەکر کەی ئارەزوویان لێ بێت، دەتوانن تەلارێکی بڵند، یان ژنێکی نوێ بکڕن، بەڵام ئاخۆ دەتوانن هەر بەو ئاسانییە پەڵەی نێوچاوانیشیان بسڕن! سادات کە لە بەردەم ڕووناکبیرانی میسردا شکستی خوارد، هەموویانی فڕێ دایە زیندانەوە، یەکێتیش کە ئەبوبەکری پێ کەوی نەکرا، تیرۆری کرد. هەمان گوللە هاوزەمان زمانی ئەبوبەکری لە گۆ خست و تیرۆریستانیشی ڕیسوا کرد.

خوێن و پارە

هێشتا دەسەڵاتدارانی سلێمانی ئەو تاوانبارەیان دەستنیشان نەکردووە، کە ئەبوبەکری کوشت، بەڵام بۆ داپۆشینی تاوانەکەیان، سالار عەزیز پەنجا هەزار و عومەری سەید عەلی ‹بەرپرسی مەڵبەندی ڕێکخستنی سلێمانیی ی. ن. ک› دە هەزار دیناری بە دایکی شاعیری شەهید دابوو. خوشکی ئەبوبەکر لەو وتووێژەدا کە ‹ئاشنا کەمال› لەسەر خواستی نووسەری ئەم باسە لە تەکیدا کردوویەتی، دەڵێت: ‹بەکری برام لە دەفتەری بیرەوەرییەکانیدا باسی ئەوەی کردووە، کە ینک نیازی هەیە تیرۆری بکات.... ئێمە لە بری خوێنی براکەم پارەمان ناوێت، دەمانەوێت خوێنی بەفیڕۆ نەڕوات، تاوانبار بدۆزرێتەوە و بە سزای خۆی بگات.›

ماوەیەک ینک بۆ چاوبەست مێردمنداڵێکیان (کە ‹گۆران›ی ناو بوو،) بەگیر هێنابوو، گوایە ئەو ئەبوبەکری کوشتووە، دواتر گۆرانیان ئازادکرد و ‹شێرکۆ›ی برای ئەبوبەکریان بەو بیانووەی نیازی وایە تۆڵەی براکەی بکاتەوە، گرت. وەک خوشکی ئەبوبەکر دەڵێت، ‹قوبادی جەلیزادە› فریای کەوت، ئەگەر نا ئەویشیان تەمێ دەکرد.

‹دڵنیاین گوللەبارانکردنی ئەبوبەکر عەلی لە لایەن چەکدارەکانی پارێزگاری سلێمانییەوە، دوا تاوان نابێت، شەهیدکردنی ئەبوبەکری ئاشتیخواز، خۆشەویست و جێی متمانەی ماڵە ئاوارەکانی حامیە، کارەساتێکی گەورەیە و هیچ پاساودانێک قەبوڵ ناکات و پەڵەیەکی ڕەشی لە سڕینەوە نەهاتووە بە تەختی تەوێڵی پارێزگار و حکوومەتی هەرێمەوە و بە ڕەسمی دەستپێکردنەوەی قەتڵوعامی ئەدیب و هونەرمەندانی کوردستانە و هەڵگەڕانەوەیە لە ڕاپەڕینی شکۆمەندی ئاداری ١٩٩١ و گەڕانەوەیە بەرەو فاشییەت و لەنوێ بە کۆیلەکردنەوەی جەماوەرە، بە گشتی.›

لەسەر ئەم ڕستانە کە لە بانگەوازی ١٤ی ئەیلوولی ١٩٩٤ی نووسەران و هونەرمەندانی سلێمانیدا هاتبوون، پارێزگاری سلێمانی بە مەبەستی پەشیمان کردنەوەیان، بەشێک لە ئیمزاکەرانی بانگەوازەکە بانگ دەکات و

چەکی هەڕەشە دەخاتە کار، بەڵام کەسیان لە ئیمزای خۆیان پاشگەز نابنەوە و تەنانەت پێشی دەڵێن: ‹بەعس هەڵسوکەتی لەگەڵ ڕۆشنبیراندا چۆن بوو، هیچ نەبێت ئێوەش وا ڕەوتارمان لەتەکدا بکەن.›
کوشتنی ئەبوبەکر بەجۆرێک لە سوێد دەنگی دایەوە، هەندێک کەسی سەر بە ینک پەنایان بردە بەر هەڕەشەکردن، لە ئینگرید کارڵکڤیست و ئولا ڕیشاردسۆن، ئەو دوو ڕۆژنامەنووسەی لە ٢٤ی شوباتی ١٩٩٥دا لە ڕۆژنامەی iDAG دا ناو و وێنەی ئەو سوێدییانەیان ئاشکراکرد، کە لە کوردستان شاعیریش تیرۆر دەکەن. سالار عەزیز و عومەری سەیدعەلی کە هەردووکیان هاووڵاتیی سوێدین، لە ڕۆژنامەی iDAG دا، وەک مرۆڤکوژ ناویان هێنرابوو. نزیکەی ٢٢ مانگ بەسەر تیرۆرکردنی ئەبوبەکردا تێپەڕیبوو، لە٢١ی ٦ی ١٩٩٦دا سالار عەزیز لە ڕادیۆیەکی کوردیی ستۆکهۆڵمەوە گوتی: ‹ئەبوبەکر بێ تاوان بوو، ترسا، ڕایکرد، تەقەی لێ کرا و کوژرا، هێشتا قەزیەکەی لای حاکمە.› ئەوی ئەبوبەکری کوشتبوو، خۆی نکۆڵی لێ نەدەکرد، فەرماندەی پاسەوانانی پارێزگار بوو، لە شەڕی نێوان یەکێتی و پارتیدا، کوژرایەوە.

دەربڕینی نوێ

شیعری نوێ وێنەی خۆرئاوابوون، خەرمانەی مانگ، درەوشانەوەی ئەستێرە، هەڵچوونی زەریا، هاژەی ڕووبار، جریوەی چۆلەکە، باڵای چنار، سەوزایی دارستان و بۆن و بەرامەی گوڵ ناکێشێت، بە کامێرای نهێنیی وشە وێنەی خەون و خولیا، هەست و نەست، خەم و شادی، هیوا و بێئومێدی، دڵەڕاوکێ و ئارامی، ئەوین و قین دەگرێت. شیعری نوێ بە ناخدا ڕۆ دەچێت، حاڵەتە ئاڵۆزەکان بەرجەستە دەکات، تژییە لە شتی سەیر و نهێنی و ناکۆک. هیچ هونەرێک هێندەی شیعر ناخی ئینسان ناخاتە ڕوو. شیعر ئەگەر چی هاواری ناخی شاعیرە، کەچی لە ناخی کەسانی تریشدا دەنگ دەداتەوە. شیعر سەبارەت بە شتێک نادوێت، شتەکە دێنێتە قسە.
تازەگەریی لە شیعردا لە بۆشاییدا ڕوو نادات، بەشێکە لە هۆشیاری کۆمەڵایەتی و پێوەندییەکی پتەوی بەو قۆناغە مێژووییەوە هەیە، کە هەر کۆمەڵگایەکی پێدا تێدەپەڕێت. شیعری نوێ لە دەسەڵات یاخی دەبێت، شیعر تەنیا بە شێوازی کۆن و باو دەتوانێت لە ڕاژەی دەسەڵاتدا بێت. دەسەڵاتدار لە شیعری سوریالی تێناگات، بۆیە دژی دەوەستێت. کەس شیعری سوریالی بۆ دیکتاتۆر ناڵێت. ‹ڕیتمی شیعری ستوونی، ڕیتمی گیانی خێڵە، بۆیە نوێخوازترین شاعیریش کە بیەوێت بە باڵای سوڵتانێکدا هەڵبڵێت، دەگەڕێتەوە سەر هەمان ڕیتم. سەیاب کە ناساغ بوو، بە شیعرێکی ستوونی ستایشی ‹قاسم› ی کرد، تا بۆ چارەسەر بۆ دەرەوەی عێراقی بنێرێت.› ئەم ڕێسایە شێرکۆ بێکەس ناگرێتەوە، ئەو گوڵی پەخشانەشیعریش لە یەخەی دەسەڵاتداران دەدا.
ئەدونیس دەڵێت: ‹زمانی ئاسایی زمانی ڕوونکردنەوەیە، وەلێ زمانی شیعر زمانی ئاماژەیە. شیعر ئەو شتانە دەڵێت کە بە زمانی ئاسایی ناگوترێن.›

بۆچی نەگریم، سەد کەڕەتم دڵ دەشکێنی!
بۆ مەی نەڕژێ، شیشە لە سەد لاوە شکاوە!

نالی بە ڕاشکاوی نەیگوتووە، تەنیا ئاماژەی بۆ ئەوە کردووە، کە فرمێسکی ئاڵی لە مەی و دڵی ناسکی لە شووشە دەچێت. ئەرکی ڕەخنەگرە بایەخ بەوە بدات، کە فلان شاعیر کام بەردەی ناوەتە سەر دیواری کەلەپوور و چی تازەی گوتووە؟

به شەو چەمی گەوهەربەندی پشتوێنت
لێم ئەبێتە ئاوێنەی باڵانوێنت. ‹هۆنراوەی مۆسکۆی جوان›
لای گۆران چەم پشتوێنی شارێکە، کەچی لای ئەبوبەکر چەم پشتوێنی کچێکە:
دیجلەم ئەکردە پشتوێنت. ‹ هۆنراوەی ترێی تاڵ›
لای لەتیف هەڵمەت پرچی کچ: ڕەشماڵە، لای ئەبوبەکر گۆرە:

وەرە ئەمشەو لە پرچەکانتا بمنێژە. ل ١

سەرنجی ئەم دەربڕینە نوێیانە بدەن، کە ئەبوبەکر دایهێناون:

سارد وەک ئەو گڕەی

شەو لە چراکەی موشیردا ئەنوست،

زەرد وەک دڵی پیر. ل١٧

کورت وەک دارەکەی مێجەرسۆن. ل٤

ئەو پرچانەی لە جۆگەلە درێژتر بوون. ل١

پرچەکانت دوو چرای قوڕگ هەڵکەنراون. ل٢

وەک تووڵەڕێی قەدپاڵێکی گوێژە تەنیام. ل٣٠

هۆ ئەو کچەی لاسارتری لە ڕەشەبا

هۆ شارنشینی چاو گەڵا. ل٧

خۆشەویستیتان سەگێکە پێم ئەوەڕێ. ل١١

ئەم بازانە پۆلێ ئاگری باڵدارن،

مەڵۆی فریوی جووتیارن. ل١٣

ڕووبارێک بووی پەلت گرتم.‹ ترێی تاڵ›

ئەم شیعرانە گونکی ژێر تیرۆکەکەی تۆن. ‹هۆنراوەی دایە..دایە›

زمانی شیعر

زمانی شیعر لە زمانی ڕۆژانە جیاوازە، بەڵام ئایا کرۆکی شیعر، زمانی شیعرە؟ ئایا دەقی شیعری بە پلەی یەکەم جەستەیەکە لە زمان؟ ئایا ئەو زمانە سادەیەی ئەبوبەکر پێی دەنووسێت، لە زمانێکی ئاڵۆزی داتاشراو، شاعیرانەتر نییە؟ ئایا جوزێف برۆدسکی گوتەنی: شیعر زمانە لە باڵاترین تواناییدا؟ ئایا زمان ئامانجە؟ ‹شەکسپیر بەسەر زماندا زاڵ و شارەزای نهێنییەکانی بوو، بەڵام ئەوەی ئەوی بە نەمریی هێشتۆتەوە، لە زمان قووڵترە، ئەوەیە کە ئینسانی ناسیوە.›

تۆ خوێنی سەوزی ئەو دارستان و لێڕەوارانەی

ئاسمان کاسکێتە هەورینەکەی خۆی تیا نەتەکاندوون. ل١٦

داهێنان بە گوتنی شتی جیاوازەوە بەندە، نەک بە توانەوە لە کەلەپووردا. تەقاندنەوەی زمان، نە فەرامۆشکردنی ڕێزمانە، نە شێواندنی ڕێنووسە، نە بەکارهێنانی وشەی بێگانەیە، نە تەمومژی ساختە، بەڵکوو گەشەدانە بە زمانە دێرینەکە، بۆ ئەوەی بکارێت دیاردە نوێیەکان بەسەر بکاتەوە، ئاخر زمانیش دەبێت لە گەشەسەندندا بێت، ئەگەر نا توانای پرسیاری نوێی نابێت.

وەک ئەو هەورانەی هەرگیز بیابان مەمکی نەمژیون،

گریای پڕ چاوی ئەو جۆگەلانەی

لە شوێنپێکانی ‹نالی›دا تەقین،

هێندە گریاوی هاکا پاییزێ

چاوەکانیشت وەک گەڵا وەرین. ل١٩

ڕاستە شاعیر دەبێت بوێرانە مامەڵە لەگەڵ زماندا بکات، ڕچە بشکێنێت و سڵ لە تابوو بەزاندن نەکاتەوە، بەڵام ئەمە بەو مانایە نییە، کە ‹شیعری باڵا وەک پارچە ئێسکێک فڕێ بداتە بەردەمی سەگی پەخشان.› شاعیری بوێر، شوفێر نییە تا نیزار قەبانی گوتەنی لەبەردەم گڵۆپی سووری سەرڕوادا بوەستێت. خۆبەستنەوەش بەکێشێکی

دێرینەوە، هەر لاساییکردنەوە و گیرخواردنە لە بازنەیەکدا، کە پێشتر سنوورەکەی دیاری کراوە.

ئەم دڵە باڵندەیەکە، شەوانە دێ

پەڕ و باڵی لە دەرگاکەتان هەڵدەسوێ. ل٣١

دەشێت بە لای ‹کەمال محەممەد›ەوە ئەمە باڵابەرزترین شیعری ئەبوبەکر بێت، ئەگەر نا نەیدەکرد بە گۆرانی، یان بە لای ‹عەدنان کەریم›ەوە تەنیا ئەو دێڕانەی لاوکی هەڵەبجە* شیعر بن، کە بە گۆرانی گوتوونی، بەڵام شیعری نوێ ئەگەر چی کێش پشتگوێ ناخات، وەلێ بە تەرازووی گۆرانی ناکێشرێت. شیعری نوێ پشت بە کێشێکی حازربەدەست نابەستێت و ڕیتمی نوێ لە وشەکاندا دەدۆزێتەوە.

* خۆت لە دووبارەکرنەوەی وشەی هاوواتا بپارێزە!

* وشەی ئاسایی بەکار بهێنە، نەک ئاڵۆز!

* بە دڵنیاییەوە مەدوێ!

ئەوانە ئامۆژگارییەکانی ‹بۆرخیس›ن، ئاخۆ شیاوی ئەوە نین شاعیر لەبەر چاویان بگرێت؟ بە لای ‹برۆکس›ەوە شیعر بەرجەستەکردنی بیرۆکەیەکی پێشوەختی شاعیر نییە، شیعر شتێک بە خوێنەر ناگەیەنێت، خۆی بە خوێنەر دەگەیەنێت. بە دەگمەن فەیلەسووفێک شیعری جوانی نووسیوە، چونکە زمانی فەلسەفە، زمانی شیعر نییە. شیعر هاوزەمان وێنەکێشان و موسیکلێدان و سەمایە بە وشە. سەرنجی هەر دێڕەشیعرێکی جوان بدەیت، هاوزەمان وێنەیەک و ڕستەیەکی موسیکییە و وشەکانی سەرقاڵی سەمایەکی ئەفسووناوین.

دەمامک و ئاوێنە

بۆچی لەو شیعرانە ناڵێیت کە تێیان بگەم؟ ئەبوتەمام لە وەڵامدا دەپرسێت: بۆچی لەو شیعرانە تێناگەیت کە دەیانڵێم؟ ئایا شیعر بۆ ئەوەیە تێی بگەین، یان بۆ ئەوەیە چێژی لێ وەربگرین؟ ئایا ئەو شیعرەی لێی تێنەگەین، چێژی لێ وەردەگرین؟ ئەوەی لەو دیو دیوارەوەیە دیار نییە، ئەوەی لەو دیو شووشەوەیە دیارە، شیعر دەشێت شووشە بێت، یان دیوار. شیعری ئەبوبەکر ئاوێنەیەکی ڕوونە، شاعیری بە زیندوویی تێدا دەبینرێت، ئاخر شیعر و شاعیر دوو شتی جیاواز نین، هەر یەک شتن، شیعر، شاعیرە لە شێوەی وشەدا. شیعر پێناسەیەکی نەگۆڕی نییە، پێناسەی شیعریش وەک شیعر خۆی، هەمیشە لە گۆڕاندایە.

بێخود دەڵێت:

ئەی فیدای ڕەحم و وەفاتان بم مەگەر من یوسفم

ئەم برای خۆتانە وا ئاوارە وو ون کردووە.

هەروەها دەڵێت:

بۆچی نەڕژێ سەیلی سروشکم وەکوو باران

بۆچی وەکوو یەعقووب نەبمە شوهرەیی شاران

لەو یوسفە پرسیومە لە بێگانەوو یاران

هەرگیز نییە سۆراخی لە هیچ لاوە دڵی من.

‹ئەمەل دەنقەل›دەڵێت:

من یوسفی خۆشەویستی زلێخام

کە هاتم بۆ کۆشکی ئازیز

تەنیا هەر مانگم شک دەبرد.

ئەبوبەکریش دەڵێت:

کام زلێخا

کام یاقووب و بیر و برا

لە تەنیایی و گریانی یوسفیت ئەگا؟ ل٨

بە ڕاست شیعر پێویستی بە سیمبۆل، داستان و ئەفسانە هەیە؟ شاعیر پێویستی بەوە هەیە لەو دیو دەمامکی ئۆلیس، سیزیف، پرۆمیتیۆس و یوسفەوە خۆی بشارێتەوە؟ هەندێک جار شاعیر خۆی لەو دیو دەمامکێکەوە کە کەسایەتییەکی مێژووییە حەشار دەدات و ڕەخنە لە کەموکوورییەکانی سەردەم دەگرێت و باس لە خولیا و خەم و ئەندێشەکانی خۆی دەکات. گەلێک جار دەمامک هێندە ڕوونە، ڕووی شاعیر لەو دیویەوە دیارە. لە شیعری دەمامکدا شاعیر لە پشتەوەیە، ‹چیرۆکبێژ› بەشداری ڕووداوەکان دەکات، کات: ڕابردووە، ڕاناو: کەسی یەکەمی بگۆیە و سەرچاوە: مێژووە، بەڵام شیعری ئاوێنە کە لای ئەدونیس دوا تەکنیکە، وەک شیعری دەمامک درێژ نییە، چڕە، شاعیر: لە پێشەوەیە، چیرۆکبێژ: شایەتە، کات: ئێستایە، سەرچاوە: ڕووداوی ڕۆژانەی تێکەڵ بە ئەفسانەیە و ڕاناو: کەسی سێیەمی بزرە.

کوڕانی یاقووب، یوسفی برایان دەخەنە بیرێکەوە، کراسەکەی لە خوێنی بزنێک هەڵدەکێشن، وەک کۆیلە دەیفرۆشن و لای باوکیان دەڵێن گورگ خواردوویەتی. مەحموود دەرویش لەسەر زاری یوسفەوە دەڵێت:

‹گورگ لە براکانم دلۆڤانترە، باوکە.›

براکانی یوسف لە برا دێرینەکانی ئەبوبوکر دلۆڤانتر بوون، ئەمان هەر بە زیندانی کردن و ئەشکەنجەدان لە براکەی جارانیان خۆش نابن، لە خوێنی خۆیشیدا شەلاڵی دەکەن. ئەمەل دەنقەل دەڵێت:

خەو بە دنیای خۆشترەوە مەبینن

کە میرێک دەمرێت میرێکی

دیکە جێگەی دەگرێتەوە.

کۆمەڵگایەک نییە، بێ زەبروزەنگ بێت، بە ئاسۆی داهاتوویشەوە، تروسکەی کۆمەڵگای بێ توندوتیژی بەدی ناکرێت. مێژووی ئینسان، مێژووی سەرکوتکردنیەتی. بەعس دوو جار ئەبوبەکر دەگرێت، بەڵام نایکوژێت، یەکێتی یەک جار دەیگرێت و کە بەرەڵای دەکات، تەنیا نۆ ڕۆژی تر لێی دەگەڕێت ‹شنەی ئازادی هەڵبمژێت،› لە ڕۆژی دەیەمدا دەیکوژێت.

ڤین و ئەوین

حەمەفەریق حەسەن دەڵێت: ‹ڕەنگە کەم شاعیر هەبێت هێندەی ئەبوبەکر بەرانبەر بە ڕەگەزی مێ توورە بێت، تا ئەو ڕادەیەی پێیان دەڵێت:

هەر یەکەتان تاوانێکی تری حەوان.

بەڵام توورەبوونی لە بەکەمزانینی ڕەگەزی مێوە نییە، بە قەدەر ئەوەی بۆ بێدارکەردنەوەی خۆیانە. ئەو هەڵچوونەی زیاتر لە خۆشەویستییەکی بەتینەوە سەرچاوە دەگرێت.›

تۆش هەر وەکوو کچانی تری شارەکەم

با نیت، شنەی

چەم نیت، زنەی

شەستەباران نیت، پرووشەی

تەنیا درۆ و عەتر و بۆیە و بووکەشووشەی. ل٣٣

ئاخۆ ئەبوبەکر لە یەک ژن توورەیە، یان لە ژنان بە گشتی؟ ئایا ژن هەمیشە لەسەر هەقە؟ ئاخۆ ج ژنێکی دڵبەرد، هەوێنی بێزاری ئەبوبەکر بووبێت؟ ئەگەر ژنێک بە سەختی برینداری نەکردبێت، ئەوێ کە ڕۆژێک لە ڕۆژان گوتبێتی:

لەو ڕەشەبایەش خۆش نابم
تەنیا شەوێ لە حەوشەتانا نوستبێ
بۆنی تەوێڵ و پەرچەم و هەناسەتی
بۆ کەسێکی کە بردبێ. ل ٦

چۆن دڵی دێنێت بنووسێت: ‹ئافرەتیش لەم وڵاتەدا پیاڵەیەکە، فەیلەسووفێک و گەمژەیەک بە یەک نرخ تیا ئەخۆنەوە.› یان بڵێت: ‹نازانم چۆن ئەو دەستە بە دەستی گیڤارا بزانم، کە مەمکێکی تیایە نەک نارنجۆکێک!›

من ئەڕۆم و
تکایە پێی بڵێن ئیتر
بە دیدارم ناگاتەوە،
وەک چەم ئەڕۆم
چەمیش ئاوڕ ناداتەوە،
بێزارم ، بێزارم لێرە
لە دار، لە بەرد
بێزار لە شارەکەی لە خۆی،
لە ئاوێنە و تەوقە و شانە و قژی نیگرۆی
لە دەست و پەنجەی دەستەمۆی. ل٢٢

ئەبوبەکر لە ژن بێزار نییە، لە ژنی دەستەمۆ تووڕەیە و دەیەوێت لە ڕێی وروژاندنیەوە بۆ یاخیبوون، هانی بدات. مارکۆس دەڵێت: ‹تا گۆڕانکاری بنەڕەتی لە سایکۆلۆژیای تاکەکاندا ڕوو نەدات، شۆڕش بەرپا نابێت.› ئایینی شاعیری یاخیبوو، وروژاندنە تا ڕادەی بریندارکردن: Provocation، ئەو شاعیرەی بڕوای بەو ئایینە نەبێت، نەک هەر بەرەنگاری واقیع نابێتەوە و تابوو ناشکێنێت، بەڵکوو داکۆکیش لەو شتانە دەکات، کە دەسەڵاتداران بە پیرۆزی دەزانن.

شیعری پەپوولەیی

ڕاستگۆییەکی دەگمەن بە ئاسمانی شیعری ئەبوبەکرەوە دەدرەوشێتەوە، ئەو لە گڵی واقیع جۆرە گۆزەیەک چێ دەکات، هەر دەڵێیت گۆزەی شەرابی خەیام، یان گۆزەی سەرشانی کچی شیعری ‹گۆران›ە. دەزانێت خەیاڵ بڕبڕەی پشتی شیعرە نەک واقیع، هەر بۆیە بە جۆرێک واقیع لە خەیاڵی هونەریدا دەتوێنێتەوە، کە شیعرێکی دەبینیت، هەست ناکەیت لە دەرەوە دەیخوێنیتەوە، پێت وایە بەشێکی لە شیعرەکە و لە ناویدایت. ئەبوبەکر بە شێوەیەکی نائاسایی و چاوەڕێنەکراو، جیهانێکی ئاسایی بەرجەستە دەکات، زێدەڕۆیی لە بایەخدان بە شێوازدا ناکات، گەر شتێکی پێ بێت شیاوی گوتن بێت، دەیڵێت. چی دەڵێت، بە لایەوە گرنگترە لەوەی، چۆنی دەڵێت. دەستۆیفسکی لەبەر ئەو شتانە نەمرە کە گوتوونی، نەک لەبەر ئەوەی چۆنی گوتوون.

ئەمشەو ئەنووم، شیعر ناڵێم
شیعر مۆمێکە پێ نابێ
من شاعیری چرایەک نیم
لەگەڵ فوودا
پەنجەیان تێک هەڵکێشابێ،
من شاعیری وڵاتێ نیم
سەدان شەو پۆلیسەکانی

جڕت و تف و لیسەکانی

خوا و ئەستێرە و خۆشەویستی و شیعرەکانمیان ڕاو نابێ. ل١١

لە سەردەمێکدا جەللاد مافی هاووڵاتیبوون لە شاعیر بستێنێتەوە، وەک جەعفەر نومێری لە فەیتووری و سەددام لە بەیاتیی سەندەوە. لە شوێنێکدا دەسەڵاتدار ئەوە دەستێنیشان بکات، کێ مافی ژیانی هەیە و کێ نەء، ئەوێ نیشتمان نییە. نیشتمان شوێنێکە تێیدا بە چاوی ڕێزەوە سەرنجی ئینسان بدرێت. لە شوێن و سەردەمی وادا، بانگەشەکردن بۆ شیعری سپی و پەپوولە ئاسا، سووکایەتی کردنە بە هۆشیاریی خوێنەر. شیعری بێلایەن مەگەر لە سەروەختی سەروەریی یەکسانیدا لەدایک ببێت. ئەوە چارەنووسی شاعیرە، چ لە باوەشی نیشتماندا بێت و چ دوور بێت لێی، هەر هەست بە نامۆیی بکات، بەڵام وەک ‹کیگارد› بۆی چووە، دژوارترین جۆری نامۆیی، لە خۆ بێگانەبوونە، چونکە هەوێنی ئەوپەڕی بزربوون و تاریکترین نائومێدییە.

لە وڵاتە بچکۆلەکەی دڵی خۆشما پەناهەندەم. ل٣٢

ئەمشەو من و پەنجەرەکەم

دوو تەریکی

شارێکی پڕ لە تلیاک و

کەڵبە و قەڵەمی سۆزانین. ل١٠

ئەم سەدەیە

سەدەی دۆلار و قەحبەیە. ل٨

لە دوای جەمال عیرفانەوە ڕستەیە جێ نەماوە، بەڵام هێشتا ئەستێرەی ناوی هەر گەشە، هێشتا بە هەنیەی بکوژانییەوە، خوێنی پەڵەیەکی ڕەشە. با بکوژانی ئەبوبەکر عەلیش خاترجەم بن، مێژوو ناویان وەک جەللادی شاعیر تۆمار دەکات، ئاخر مێژووی ڕاستەقینە، شاعیری یاخی، دەینووسێتەوە، نەک جەللاد.

سەرچاوەکان

‹١› شاعیری لاو بەکر عەلی شەهید دەکرێ، پەیامنێری ڕزگاری ، ڕۆژنامەی ڕزگاری ئۆرگانی پارتی کار هەولێر.

‹٢› لە کوژرانی ئەبوبەکر عەلیدا، گوڵان، ژ ‹٢٥› ٦ی ١٠ی ١٩٩٤ هەولێر.

‹٣› بەکر عەلی، لەگەڵ میلی کاتژمێردا یەکتر ئەخۆن، ئازاد کەریم، ژیلەمۆ ژ٦ کۆڵن ١٩٩٩

‹٤› مەراسیمی یەکی ئایاری ١٩٩٤ سەعید ئەحمەد و ئارام عەلی، چ. زانکۆی سەلاحەدین، لە بڵاوکراوەکانی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی عێراق ١٩٩٥ هەولێر.

(5) iDAG, 24 februari 1995 Malmö Årg 6 Nr 55

‹٦› الشاعر ادونیس ناقدا، د. ماجده حمود، المدی، عدد ١٨ دمشق ١٩٩٩

‹٧› الادیب و صناعته، ت: جبرا ابراهیم جبرا، ط٢ بیروت ١٩٨٣

‹٨› وجه نرسیس فی میاه الشعر، حاتم الصکر، فصول، المجلد السادس عشر، العدد الثانی، ص ٢٩ خریف ١٩٩٧ القاهره.

‹٩› الثقافه و الامبریالیه، ادوارد سعید، ت: کمال ابودیب، دار الاداب ١٩٩٧ بیروت.

‹١٠› ئەو شیعرانەی تەنیا ژمارەی لاپەڕەکانیان دیاریکراوە، لە کۆمەڵە شیعری: ‹ئەو شەوانەی لە پرچەکانت ڕەشترن›ەوە وەرگیراون.

‹١١› دوو شیعری بڵاونەکراوەی ئەبوبەکر عەلی، گۆڤاری هەڵەبجە، ژ١ ل٤٢ هەولێر ١٩٩٩

‹١٢› شاعیری شەوە پاییزییەکان، حەمەفەریق حەسەن، گۆڤاری وان، ژ٩ و ١٠ ل٩٧ سوێد ١٩٩٤

‹١٣› دیوانی بێخود، محەمەدی مەلا کەریم ل٦٧ و ٩٣ چ. نیکنام، تبریز.

‹١٤› الاعمال الشعریه الکامله، امل دنقل، ص ٢٢٦ دار العوده ١٩٩٥ بیروت.

‹١٥› بعیدا داخل الغابه، فاضل العزاوی، ص ١٤٦ دار المدی ١٩٩٧ دمشق.

‹١٦› پێنج کورتیلە شانۆیی، ئەبوبەکر عەلی، ڕامان ژ: ٢ ل٥٩ هەولێر ١١ی ئابی ١٩٩٦

* شیعرێکی درێژی ڕەفیق سابیرە.